

KARL FRIEDRICH LEDDERHOSE

DER GROßE SEEHELD MICHIEL DE RUITER NACH SEINEM LEBEN DARGESTELLT

LEVENSBESCHRIJVING VAN DE GROTE ZEEHELD MICHIEL DE RUYTER

1 8 6 4

vertaling:

Ruud Muschter
∴

Groningen

muschter@home.nl
www.archive.org

29 november 2015

INHOUDSOPGAVE

BRONVERMELDING

1864, Barmen

http://digital.ub.uni-duesseldorf.de/urn/urn:nbn:de:hbz:061:1-71966

INLEIDING VAN DE VERTALER

De tijd van Michiel de Ruyter (1607-1676), was er een waarin de Nederlanden voortdurend werden meegesleept in handelsoorlogen.

De Ruyter bracht het van matroos tot opperbevelhebber der Nederlandse vloot. Hij stond bekend als een redelijk, zorgzaam en godsvruchtig man. Eens te meer is het tragisch dat deze grote persoonlijkheid bekend is geworden door oorlogshandelingen. Maar de Nederlanden zijn hem zonder twijfel dank verschuldigd geweest voor zijn grote inzet om het vaderland te redden van handelsbarricaden.

Hij is de laatste tijd weer zeer in het nieuws geweest, vanwege de film die over hem gemaakt is. Een mooie gelegenheid om dit Duitse werk - dat zijn leven in het kort beschrijft - te vertalen.

Ruud Muschter

1. De jeugdjaren van De Ruyter

Toen na een lange, regenachtige middernacht in de kerk de Heer zich wederom over zijn diep gezonken christenheid ontfermde, en midden in het hart van ons geliefde Duitsland het licht helder deed opgaan, straalde dit licht spoedig overal naartoe in de buurlanden. Ook de Nederlanden openden zich voor de waarheid die in Jezus Christus is. Wat ademden duizenden mensen vrij en vrolijk, toen zij van het harde juk van het pausdom onder het zachte juk van Christus mochten komen! Doch dat wilde men in Rome niet dulden, net zo min als ooit de koning farao van Egypte de onderdrukte kinderen van Israël uit de slavernij wilde laten vertrekken. Zolang in feite keizer Karel V de scepter zwaaide, ging het enigszins zoals verwacht. De Reformatie breidde zich in de Nederlanden snel uit. Toen echter zijn duistere, despotische zoon Philips II de Spaanse kroon opzette, moest de ketterij - zoals hij en de paus de zuivere evangelische leer noemden - te vuur en te zwaard in al zijn landen worden uitgeroeid. Leugen en moord moesten de vroegere duisternis stutten. Hoe konden zij ook anders, aangezien zij zich als werktuigen lieten gebruiken door hem die Christus van het begin af aan een leugenaar en moordenaar noemt! Philips had bovendien een getrouwe helper in de hertog van Alva, die met koud bloed, ja, met welgevallen vele duizenden mensen die de waarheid beminden, kon laten vermoorden. Doch deze beide duistere bloedmensen, Philips en Alva, moesten het nog meemaken, dat al hun schrikbewind niet in staat was om de kerk van Christus in de Nederlanden uit te roeien. Vanuit bloedige gevechten, die bijna een eeuw duurden, kwamen de edele vrijheid der Nederlanden, zijn bloeiende handel, zijn heerschappij ter zee, en zijn beslissende positie in de wereldgeschiedenis voort. En tot deze tijd van zijn hoogste bloei behoort ook de man waarover deze geschiedenis wil verhalen, als over een zeldzaam voorbeeld van de vereniging van de

grootste militaire talenten met christelijke eenvoud in het geloof en een edele burgerlijke deugdzaamheid.

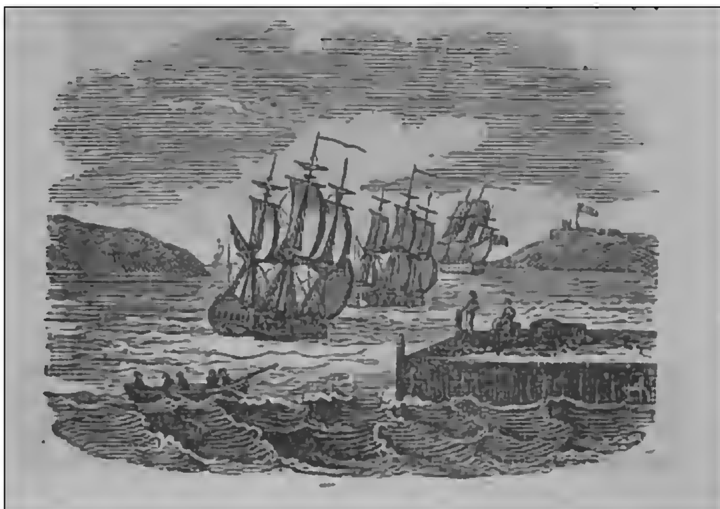
Hoe de beroemde zeeheld admiraal Michiel de Ruyter, zoals wij veronderstellen, tot zijn levendige christendom is gekomen, kan niet worden vastgesteld. Wellicht was het nog een nawee van het evangelische leven uit de tijd der Reformatie, dat het ganse volk der Nederlanders min of meer in zijn greep had, en van het bloedige kruis waaronder het zegerijk gedijd had. Reeds zijn grootvader, Michiel Adriaanszoon, had de wapens gedragen tegen de Spanjaarden tot hij, het krijgsleven moede, zich een landgoed bij Bergen op Zoom had verworven. Hier wilde hij met vrouw en kind een stil en godvruchtig leven leiden. Doch dat zou hem niet ten deel vallen. De vijanden kwamen ook naar de hut van Michiel en wierpen er vuur in. Het dak stond reeds in de vlam toen de moeder, die beneden was, ontdekte dat haar lieve zoontje Adriaan nog boven in de wieg lag. Zij bedenkt zich niet lang, doch ijlt door de vlammen de trap op, neemt het kind en werpt het naar beneden op het wollen dek die de vader en het dienstmeisje uitgespannen hielden. Zijzelf springt ook met succes uit het venster naar beneden, zonder zich te verwonden. Doch have en goed van de echtelieden was verloren. Zij trokken nu in de grootste armoede naar de stad Vlissingen, waar zij zich kommerlijk van daglonen onderhielden. Niet anders was het lot van de uit de vlammen geredde zoon. Deze Adriaan Michielszoon werd overigens een rijk gezegende vader van kinderen. Zijn vrouw, de dochter van een arme ruiter, baarde hem twaalf kinderen. Op 24 maart van het jaar 1607, verblijdde zij hem door de geboorte van het vierde kind, dat een frisse, goed gevormde knaap was, en net als zijn grootvader Michiel Adriaanszoon moest heten. Aangezien echter de grootvader aan moeders kant een ruiter was geweest, wilde onze Michiel ook iets van hem hebben, en voegde aan zijn naam, naar de gewoonte van die tijd, nog de bijnaam 'De Ruyter' toe. En onder deze naam is hij toen wereldberoemd

Vlissingen.

geworden. De geboortestad van De Ruyter, Vlissingen, ligt op het eiland Walcheren en heeft een van de mooiste havens. Hier was het indertijd een gewemel van schepen uit alle omstreken der wereld. Bovendien stond de vrijheidsstrijd nog in volle en frisse brand en een oorlogszuchtige geest, vervuld met de grote daden van de vaderen, leefde in de Nederlandse jeugd. Onder deze indrukken en de tucht van vrome ouders groeide onze Michiel op; een frisse, moedige knaap, bij elk soldatenspel de overwinnaar, en zo onbevreesd, dat hij ooit bij een reparatie van de toren op de torenspits klauterde, om van daaruit de monding van de Schelde te bekijken. De arbeiders hadden ondertussen de ladder weggehaald en bemerkten pas beneden de boven zittende knaap. In grote vrees zag het zich verzamelende volk zijn neerstorten tegemoet. Doch onze Michiel sloeg zonder angst met de met ijzer beslagen randen van zijn schoenen de platen

van leisteen van de torenspits in stukken, en wist zijn handen en voeten zo behendig in de gaten te plaatsen, dat hij zonder verwonding in een paar seconden weer aankwam op de steiger.

Op school echter wisten de leraren niet veel met de wilde knaap aan te vangen. Reden waarom zijn ouders hem reeds op zijn elfjarige leeftijd op een lijnbaan deden, waar hij dagelijks een Hollandse stuiver moest verdienen. Doch ook daar beviel het hem niet goed. Hij keek verlangend uit naar de schepen met hun

hoge masten en vanen. Hoe dikwijls vroeg hij niet zijn ouders om hem toch op een schip te laten! Eindelijk stemden zij toe. En pas hier heeft hij zijn door God voor hem bestemde element gevonden en werd hij een ander mens. Men beleefde met hem niets meer van moedwillige streken. Stil, serieus en gehoorzaam verrichtte hij de hem opgedragen werkzaamheden. Daarom placht hij later zelf over zijn jeugd te zeggen: "Wat moest men toch met mij aanvangen? Ik deugde voor niets anders dan voor de zeevaart." Reeds met vijftien jaar werd hij matroos. Hoe het

gekomen is, dat hij niettemin spoedig daarna als haakbusschutter in het Land van Kleef in het leger van prins Maurits van Oranje tegen de Spaanse generaal Spinola diende, is niet echt duidelijk. Indertijd gold: Helpe, wat helpen mag! De matrozen moesten het land op, of de soldaten de zee op. Bij het beleg van Bergen op Zoom kocht De Ruyter een paard en bewees als cavalerist grote onverschrokkenheid, terwijl hij spoedig daarop op een Hollands schip weer de eerste was die op een vijandelijk Spaanse schip sprong en daarbij een overigens weer snel genezende wond aan zijn hoofd opliep.

Later geraakte hij echter plotseling in Spaanse gevangenschap, wist zich evenwel los te wurmen en zich weer door Frankrijk naar Holland terug te bedelen.

2. Uit De Ruyters eerste zeeleven

Nu was de jonge zeeman een stuurman op Hollandse koopvaardijschepen en doorkruiste rusteloos de gehele wereld. In het ene jaar zeilde hij naar het hoge noorden, en in het andere naar het diepe zuiden. Zijn behendigheid en koelbloedigheid bewees hij alom, zodat hij spoedig een naam kreeg en beloond werd met de post van kapitein. In dienst van de rijke kooplieden Lampens van Vlissingen zeilde hij meermalen naar de West-Indische eilanden.

Wat er in de tijd tussen het jaar 1652 door hem als kapitein gedaan en beleefd is geworden, daarover kan niet veel verteld worden. Hij was namelijk zo bescheiden, dat hij zijn daden wilde laten vergeten. Daarom vernietigde hij zelfs een deel van zijn scheepsdagboeken, en men weet slechts datgene wat hij zelf bij verscheidene gelegenheden later verteld heeft, of wat ooggetuigen hebben waargenomen. Daarover slechts iets in het kort.

Op een van zijn zeereizen kwam hij ooit een groot Spaans schip tegen en wilde dat ontvluchten. Doch dit had de Nederlander opgemerkt, zeilde op hem af en begroette hem met een volle laag, teneinde hem de grond in te boren. De Ruyter echter stelde zich teweer en beschadigde het Spaanse schip dusdanig, dat het water door de gaten stroomde en het schip tot zinken bracht. Daarop liet hij zijn boten uitzetten en redde een groot deel van het Spaanse scheepsvolk, samen met de kapitein. Dat was een starre, trotse man. De Ruyter vroeg hem: “Zoudt gij mij en mijn volk barmhartigheid betoond hebben, wanneer het u gelukt was ons schip de grond in te schieten?” “Neen”, antwoordde de Spanjaard, “ik was van plan om u allen te laten verdrinken.” Na een dergelijk brutaal antwoord kon De Ruyter het niet nalaten om het bevel te geven de Spanjaard overboord te werpen. Toen nu de trotse Spanjaard zag dat men daar serieus voorberei-

dingen toe trof, begon hij te smeken, en zonk met zijn medeslachtoffers op de knie en - de Hollander erbarmde zich over zijn vijanden.

Op een andere keer kwam De Ruyter met de Salamander, zoals zijn schip heette, in de buurt van de stad Sale in Barbarije[1], waar zich een van de beruchtste en meest gevreesde zeerovers van de Middellandse Zee ophield. Op een avond zag de Hollander vijf Algerijnse roofschepen die op hem toe ijlden, doch er door de nacht aan gehinderd werden om hem aan te vallen. Nauwelijks brak de ochtend aan, of de Salamander stuurde moedig en dapper aan op het schip van de bevelhebber, en gaf hem een volle laag, voordat hij er bedacht op was. De zeerover schrok ervan, doch terwijl hij zijn schip beval te wenden, verwikkelde het zich in een ander, en De Ruyter benutte deze tijd om ook de tweede bevelhebber net zo te trakteren als de eerste. Zo bereikte de Salamander ongehavend de rede van Sale. Vanuit de stad had men het koene en snelle gevecht mee aangezien en zich erover verwonderd. De Ruyter trad aan land en de bevelhebber van de stad liet hem vragen te paard de stad in te trekken. De kapiteins van de roofschepen moesten hem te voet volgen en de beschimpingen van het volk in rijke mate aanhoren. Vermoedelijk was het hetzelfde Sale waar hij later nog een keer naartoe is gekomen. Naar de zede van die tijd bood hij namelijk namens zijn koopheren waren aan. De bevelhebber van de stad was bijzonder geïnteresseerd in een stuk Engels bruin kaftandoek, en bood hem minder dan De Ruyter had bedongen. “Goed dan”, zei deze, “dan blijft het van mij.” “Ik wil het echter hebben, en geef geen penning meer”, bracht de Turk in. “Ik heb niet het recht de waren van mijn opdrachtgever te verkwanselen.” Toen de Turk echter heftig en bitter werd, voegde De Ruyter eraan toe: “Onder de prijs mag ik het niet verkopen, doch ik zal het u schenken.” Spottend sprak de bevelhebber daarop: “Wat? Gij hebt niet de macht om het

[1] Thans de ‘Maghreb’.

doek voor een geringere prijs te verkopen, doch gij wilt het voor niets weggeven?" "Wanneer ik het onder de prijs verkoop", antwoordde de Nederlander, "dan bederf ik de markt, doch in geval van nood mag ik het wegschenken." Vergramd over een dergelijke redevoering begon de ander te dreigen: "Weet gij niet, dat ik de macht heb om uw schip met de ganse lading in beslag te nemen?" "Dan zal echter ook de ganse wereld zien", zei De Ruyter, "dat bij u weinig trouw en geloof te vinden is. En mocht ik uw gevangene zijn, bepaald dan slechts het losgeld, en het zal u uitbetaald worden." Bij de muzelman nam de toorn steeds meer toe, doch De Ruyter bleef gelaten en zei serieus: "Wanneer ik op mijn schip zou zijn, dan zoudt gij uw dreigingen wel achterwege laten." De Turk knarste met zijn tanden en stampte met zij voeten, doch een andere kamer inlopend, riep hij uit: "Is het niet jammer, dat een dergelijk man een christen is?" Pas na een uur keerde hij weer terug met de vraag: "Kan ik het doek voor de door mij geboden prijs hebben, of niet?" "Nee", zei de Hollander heel rustig, "doch ik ben bereid, het u te schenken!" Toen wendde de Turk zich tot zijn gevolg met de woorden: "Ziet, hoe trouw deze christen hun is, die hem hebben uitgezonden. Mochten jullie mij ook een dergelijke trouw bewijzen!" Hierop trad hij op De Ruyter toe, ontblootte zijn borst en die van De Ruyter, legde zijn hand op de borst van De Ruyter en diens hand op die van hemzelf en zwoer hem bescherming en vriendschap. Vanaf deze tijd had De Ruyter het vertrouwen van de gehele stad en deed hij, zo vaak hij kwam, de beste zaken. Zonder enig gevaar maakte hij reizen tot diep in het binnenland, en aangezien de Nederlanders hem steeds van geld voorzagen, wendde hij het vertrouwen dat hij genoot aan, om arme christenslaven vrij te kopen. Hier kon men reeds duidelijk zien, dat de jonge kapitein bovenal een echte christen was. Daarom ook heeft de hand Gods hem wonderbaarlijk uit vele gevaren gered.

Ooit stuitte hij in de buurt van de Engelse kust op een parlementsschip[2]. Volgens goed gebruik begroette hij dat met enkele kanonsschoten. Daarop ontplofte een van de stukken geschut. De brokken metaal vlogen alle kanten op. Eén man werd direct gedood, van een ander werden zijn benen verbrijzeld, terwijl vijf of zes mannen deels zware verwondingen opliepen. Slechts De Ruyter bleef ongedeerd. Een andere keer kwam hij uit Barbarije terug, toen hem in de buurt van de Engelse kust een hevige storm overviel. Het gevaar was zeer groot. Bij het aanbreken van de dag zag hij, dat hij zich nog slechts op schootsafstand van een kanon, van een gevaarlijke rots bevond. Hierop zou zijn schip zonder twijfel in stukken zijn gelopen, als de wind niet onverwacht was gaan liggen.

Met name in West-Indië beleefde hij drie van de heftigste stormen. Bij de eerste bleef van zes schepen alleen het zijne over. Bij de tweede bleef hij van zeventien schepen over, en bij de derde zelfs van zesentwintig vaartuigen, die allemaal te gronde gingen. Zelfs een van de West-Indische orkanen die daar met vreselijke woede huishouden, maakte hij mee. De Ruyter stond net bij het strand in de buurt van een geboomte, toen een boot met twee mannen de oever op werd geslingerd. Hij liep er naartoe, om iets aan de redding van de ongelukkigen te doen, doch zag, dat de boot door de golven wederom in de kolkende vloed terug werd gesleurd. Ten tweeden male kwam hij terug, waarop De Ruyter het toegeworpen touw beetpakte en het snel aan een boom vastbond. Een van de mannen was eruit geslingerd; de andere lag bewusteloos op de bodem van het vaartuig en werd zo door De Ruyter gered.

Gedurende deze tijd van zijn - ook voor zijn vermogensomstandigheden - zeer gunstige loopbaan als kapitein van grote Hol-

[2] Er was in die tijd in Engeland een strijd gaande tussen koningsgezinden en parlementsgezinden.

landse koopvaardijschepen, had De Ruyter een eigen huishouden gevestigd. Nadat zijn eerste huwelijk nauwelijks een jaar had geduurd, was hij voor een tweede keer gehuwd, en wel met Cornelia Engels uit Vlissingen. Doch ook dit gelukkige huwelijk werd in 1650 door de dood verscheurd. De Ruyter dacht er nu serieus aan, zijn loopbaan op zee op te geven en op een aangekocht landgoedje rustig aan land te leven. Doch net toen na zijn derde huwelijk in het jaar 1652 het besluit met betrekking tot de reis vorm kreeg, riep God hem op een groter schouwtoneel, waar hij zijn geloofsvertrouwen, zijn rechtschapenheid en zijn nautische ijver in rijke mate zou waarmaken en een man der wereldgeschiedenis zou worden.

3. De eerste heldendaden van De Ruyter (1652-1655)

In Engeland had de puritein Oliver Cromwell, een man van grote gaven in de oorlog en tijdens de vrede, zich in de nasleep van een bloedige revolutie tot beschermer opgeworpen. Hij zag het als zijn opgave, Engeland tot de eerste zeemacht te verheffen. Dit kon slechts ten koste van de Nederlanden, die de zeeën beheerste, of met hun hulp geschieden. Daarom werd een poging gedaan de beide machtige republieken, Holland en Engeland, te versmelten. Toen de Staten-Generaal, de leidende overheid van de vrije Nederlanden, hieraan niet toegaven, drukte Cromwell in 1651 de Akte van Navigatie erdoor, die aan de schepen van vreemde volkeren de invoer in Engeland verbood van alle waren die niet op zijn eigen bodem[3] waren geteeld, en schepen met vreemde waren voor geconfisceerd verklaarde. Dat was een gevoelige slag voor de Nederlanders, want duizenden van hen leefden van de rederij en het verschepen van vreemde waren naar Engeland. Daar kwam nog bij, dat zij thans Cromwells streven om de heerschappij ter zee aan hen te ontfutselen, maar al te duidelijk konden onderkennen. Bij deze spanning moest het wel tot een zeeoorlog komen, die dan ook, hoe toevallig, in 1652 losbrandde, en waarin de eerste ondernemingen van admiraal Tromp niet bepaald succesvol waren.

Men drong Michiel Adriaanszoon de Ruyter het commando op als tweede admiraal van de vloot, en hij ging, hoewel met bezwaard hart doch uit vaderlandsliefde, op tien augustus 1652 aan boord van het admiraalsschip de Neptunus. Hij had slechts

[3] "auf ihrem eigenen Boden". Onduidelijk. Het verdrag verbood invoer van alle goederen die niet uit Europa kwamen.

twaalf gebrekkig uitgeruste oorlogsschepen en zes branders[4], en begeleidde daarmede de Nederlandse koopvaarders door het Kanaal. Doch bij de stad Plymouth wachtte de Engelse admiraal Ascue hem met een vloot van veertig geduchte oorlogsschepen op. De strijd was onvermijdelijk. De Ruyter maande de zijnen aan, manhaftig te strijden tegen de Engelsen, die van plan waren om de zee tot hun eigendom te maken. Vanaf vier uur in de namiddag tot tegen acht uur 's avonds duurde de slag. De Engelse vloot ontkwam, en De Ruyter zei in deemoed tot de zijnen: "Aan wie de almachtige God de moed verleent, die gaat er met de zege vandoor. Hij heeft het dus gewild, en menselijke beweegredenen zijn niet toereikend om onze zege te verklaren." Hij was 's morgens graag de vluchtende vloot nagezeild, om die geheel te vernietigen, doch de wind was tegen hem. Zijn zege

[4] Schip gevuld met teer en explosieven, om op de vijand af te sturen.

was evenwel onbetwist, en vanaf deze tijd leefde zijn naam in alle monden voort. Onder admiraal Tromp versloeg hij nog in de late herfst van hetzelfde jaar een grotere Engelse vloot onder Blake.

Toen bij een ander zeetreffen in februari van het jaar daarop de manschappen van De Ruyter wilden vluchten, trad hij hen tegemoet met de woorden: “Nee, mijn vrienden, dat geldt niet. Eenmaal erin, altijd erin, en steeds met goede moed!” Drie dagen vocht men bloedig, doch noch hier, noch in juni 1653 kwam het tot een volledige beslissing. Het bleek hoe langer hoe meer, dat men zonder grote gevaren niet verder met de Engelsen kon vechten, De ontevredenheid op de vloot nam toe, en de partijen in Holland stonden lijnrecht tegenover elkaar. Ook viel in een bloedig gevecht op acht augustus de beroemde Tromp. Toen De Ruyter zijn lijk zag, riep hij diep bewogen uit: “Het zou beter zijn geweest, wanneer ik het was geweest!”

Ook nu had De Ruyter weer ernstig in de zin om zich uit de staatsdienst terug te trekken, doch de Staten-Generaal legden hem uit, dat zij een man met zijn eigenschappen in een dergelijke zware tijd zeker niet konden ontberen, en toen hij naar Den Haag reisde om zijn motieven voor de stap terug mondeling voor te dragen, overreedde de beroemde staatsman Johann de Witt - van wie men zegt dat niemand zijn welsprekendheid kon weerstaan - hem, ook in het vervolg het vaderland zijn diensten aan te bieden.

Gelukkig werd nog in mei 1653 de vrede tussen Holland en Engeland gesloten. Nu kon de stilliggende handel wederom op gang komen. Ook De Ruyter mocht in zijn positie als admiraal, ondanks de vrede, wezenlijk bijdragen aan de ontwikkeling van de handel, aangezien hij in herhaalde gevechten de macht brak van de zeerovers in de Middellandse Zee. Zijn edelmoedigheid rustte ook nu niet eerder dan dat hij overal de christenslaven

had bevrijd. Dergelijke verdiensten werden door de stad Amsterdam, dat indertijd de eerste handelsstad ter wereld was, erkend door hem het burgerrecht te verlenen. Daarop kocht hij daar een huis, dat men ook nu nog aan de vreemdelingen aanwijst als het huis van De Ruyter.

4. De Oostzee en de Middellandse Zee, ofwel het decennium 1655-1665

Laat niemand geloven dat wij van plan zijn om de Oostzee en de Middellandse zee met hun wonderen te beschrijven, hoewel een dergelijke beschrijving slechts ter verheerlijking van de naam Gods zou kunnen dienen. Nee, wij willen omzien naar wat De Ruyter daar heeft verricht. In de Oostzee voerde Zweden indertijd de heerschappij. Zijn onrustige koning Karl Gustav wilde zijn macht nog verder uitbreiden. Derhalve knoopte hij banden aan met de in zichzelf verdeelde Polen. De zeevarende Hollanders kon deze oorlog niet onverschillig laten. Daarom werd De Ruyter met een krijgsvloot naar de Oostzee verordineerd, namelijk om de eerste handelsplaats, de stad Dantzig, te dekken. Het verschijnen van de Nederlandse vloot deed de Zweden schrikken, die op het punt stonden om Dantzig te blokkeren.

Nauwelijks was De Ruyter begonnen met het ontplooien van zijn werkzaamheid, of hij werd naar de Middellandse Zee gestuurd, omdat de eerst verslagen zeerovers die onveiliger dan ooit maakten. In de Barbarije, zoals men de landen in het noorden van Afrika noemde, hadden zich namelijk Franse schepen opgesteld. De regering te Parijs, die jaloers was op de stijgende macht van de vrije Nederlanden, greep op deze misstand niet in, hoewel de Hollandse gezant er herhaaldelijk opmerkzaam op had gemaakt. Daarop ontving De Ruyter het bevel, de Franse vrijbuiters te vernietigen. Spoedig gelukte het hem om ook bij Corsica twee van dergelijke schepen, die een Hamburgs vaartuig hadden lastiggevallen, in beslag te nemen. Het Hof van Versailles was in alle staten, doch in de Nederlanden jubelde men. Doch te rechter tijd legde een besluit om met Frankrijk de vrede te tekenen deze twist bij.

Het vrije Nederland was namelijk al weer in twee andere oorlogen verwikkeld. Met Portugal wegens de Oost-Indische koloniën in onenigheid verkerend, moest het door een blokkade van Tajo aan deze staat zijn overmacht bewijzen, en toen Karl Gustav van Zweden door zijn koene veldtocht over het ijs Denemarken bijna aan zich had onderworpen, moesten de Nederlanders hun benarde Deense vrienden te hulp komen. De Ruyter zat in Tajo, terwijl admiraal Wassenaar in een zeeslag aan de Sont het derde deel van de Zweedse vloot vernietigde. Daarop voegde Engeland zich aan de zijde van Zweden, en nu had de republiek alom vijanden. De zomer verliep met onnutte onderhandelingen. Pas laat in de herfst veroverde De Ruyter Karlemünde, versloeg hij de Zweedse vloot bij Nyborg, en nam hij ook deze stad in, samen met de Denen.[5] Aan de plundering van de stad door de Denen mochten de lieden van De Ruyter echter niet deelnemen, doch hij ging met zijn troepen, treurend in medegevoel, terug naar de vloot. Het geschiedde in die tijd, dat de koning van Denemarken hem een gouden ketting liet omhangen, waaraan zijn in diamanten gevatte beeltenis en een parel van onschatbare waarde hing.

Het was De Ruyter echter niet om schatten en eretekenen te doen, doch slechts om de eer van zijn vaderland, om het vervullen van zijn plicht en om het vrijwaren van de overwonnenen. Aan zijn heldendaden en zijn verstandige bemiddeling dankte de republiek dan ook na de dood van Carl Gustav de vrede met Zweden, dat zijn macht in het noorden tot de hoogste toppen verhief.

In de Deense adelstand opgenomen, voorzien van een rijke jaarwedde, keerde de beroemde admiraal in september 1660 na vijf jaar oorlogsonrust terug naar vrouw en kinderen, en had het

---

[5] Een andere lezing is, dat De Ruyter deze Deense stad juist ontzette, en het is onduidelijk waarom de Denen een van hun eigen steden zouden plunderen.

genoegen driekwart jaar met hen in het huis te Amsterdam als eenvoudig burger te wonen, lezend in de Heilige Schrift en aan de zijnen de daden Gods uit zijn wonderbaarlijke levensverrichtingen duidend.

Doch wederom riep men hem in het strijdperk. Het gold de Barbarijers en de verlossing van de christenslaven die zij gemaakt hadden. Welk een vreugde, toen De Ruyter in Algerije in één keer 130 christenen uit de slavernij kon bevrijden! Doch hoe zouden wij hier alle details van deze krijgstochten kunnen optellen! Slechts moet bericht worden, dat terwijl Holland met Algerije in open oorlog verkeerde, er twisten begonnen met de Engels-Afrikaanse compagnie, die tot het wegnemen van een handelsvloot bij de Canarische Eilanden voerden. Op een van de eilanden herkende een oude neger, Jan Company, in de beroemde admiraal zijn vroegere medematroos weder, de montere Michiel. Hij had in alle eenvoud aan zijn evangelische christendom in een heidense omgeving vastgehouden, doch wilde - toen De Ruyter hem opriep om met hem naar Holland te gaan - in zijn vaderland blijven. De admiraal eerde hem met geschenken en saluutschoten, en Jan Company vulde het gehele eiland met de roem van de vriendelijkheid van zijn vroegere kameraad.

Jan Company.

In het jaar 1665 veroverde De Ruyters vloot een serie vestingen aan de goudkust van Afrika, en toen daarbij onder de verslappende invloed van de tropische zon ook de discipline op de vloot losser begon te worden, trad De Ruyter met alle ernst tegen de schuldigen op. Slechts wie berouw toonde, ontzag hij.

Op een dag gingen er van zijn matrozen drie aan land. Ze raakten met elkaar in gevecht en trokken de messen. Toen de waard in de donkere kamer, waar zij vochten, onvoorzichtig binnentrad om ze te onderbreken, kreeg hij een steek die spoedig een einde maakte aan zijn leven. De daders werden gegrepen, doch het viel moeilijk uit te maken wie van hen de schuldige was. Daarop beval men hen, zich op de dood voor te bereiden, of het lot trekken. Een moest er sterven. Hij nu, wien het lot trof, werd opgehangen. Doch zie, toen men hem na de gebruikelijke tijd lossneed om hem te begraven, trokken zijn ledematen nog, en gaandeweg kwam hij weer tot bezinning. Wat moest men nu met deze arme mens aanvangen? Generaal Valkenburg wilde het oordeel nogmaals aan hem laten voltrekken, doch admiraal De Ruyter meende, dat men niet kon weten of hij de schuldige was. Hij was bovendien op een zo uitzonderlijke wijze gered, dat men medelijden met hem mocht hebben, vooral aangezien de uitgestane doodstraf tot waarschuwing zou dienen. Zo werd hem een tweede straf bespaard. Hoe gelukkig voelde zich de matroos, en vanaf dat moment leidde hij een ander leven. De admiraal placht hij zijn tweede vader te noemen.

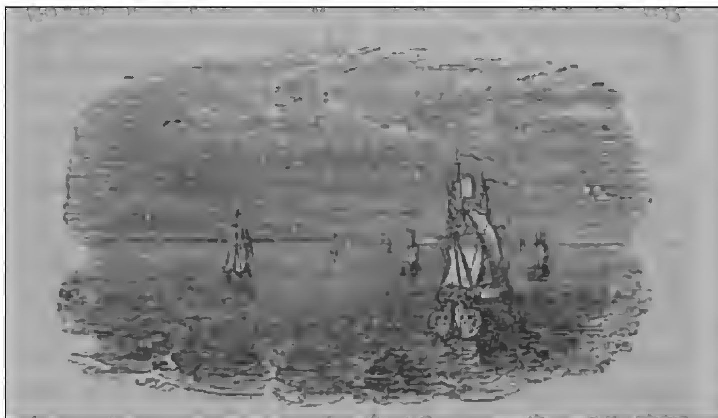
5. Verlies en winst, ofwel het jaar 1666

Terwijl De Ruyter hier schitterende daden verrichtte, was in het thuisland de oorlog tussen Engeland en Holland formeel uitgebroken. Hij verkreeg het bericht daarover nog in West-Indië, waar hij naartoe was gezeild. Welke richting moest hij nu inslaan, om in zijn vaderland terug te keren en daar zijn diensten aan te wenden? Hij besloot de vaart naar het noorden te richten. Waar hij Engelse schepen kon krijgen, nam hij ze in beslag en verkocht ze. Van Engelse zijde heeft men hem het verwijt gemaakt, dat hij de Engelse gevangenen slecht heeft behandeld. Doch dit verwijt is ongegrond, want hij ging uit van de bijbelse stelregel: “Al wat gij wilt dat u geschiedt, doe gij ook hun!” (Mattheüs, 7, 11).

Ondertussen hadden echter ook de Engelsen reeds een grote Hollandse handelsvloot in beslag genomen, en toen de Nederlanden na de oorlogsverklaring van Karel II van Engeland een algemene landelijke boetedag[6] uitschreven, bleek de tweespalt in de vrijstaat, want de meeste predikers waren tegen Johann de Witt en stonden aan de zijde van de prins van Oranje. De eerste grote zeeslag in de Noordzee bracht nu ook een groot ongeluk. Het admiraalsschip van Wassenaar vloog de lucht in. De vice-admiraal werd doodgeschoten. De jonge Tromp, de waardige zoon van de admiraal, redde met moeite de halve vloot in Hollandse havens. Daarop vestigden de Hollanders hun hoop op God. Tegenover de al te zeer roemende Engelsen sprak Peter de Groot van Amsterdam: “Het vernietigen van koninkrijken en republieken is een werk, dat aan God is voorbehouden.” De vloot onder De Ruyter kon nog slechts redding wachten. De Engelsen gingen er achteraan doch, zoals de vrome admiraal zelf uitsprak: “De Nederlandse zeemacht werd gered onder de beschutting van goddelijke goedheid, die ’s nachts de duisternis en overdag de nevel zond, om de vloot te omhullen

[6] De zogenaamde ‘Invokavit’; de eerste zondag van de vastentijd.

als met een beschuttend kleed, en de veranderlijke wind uit alle hoeken liet waaien, opdat de vijanden hem steeds voorbij zeilden.”

Op zes augustus kwam hij gelukkig voor de vesting Delfzijl aan en werd met de donder van de stukken geschut ontvangen. De jubel was algemeen toen men de Engelse vlaggen zag, die als eretekenen van de bevochten zege aan de schepen hingen. Duizenden mensen stroomden uit. De voornaamste vrouwen vielen de oude man om de hals en kusten hem. Men ademde weer op, en hield het wonderbaarlijke ontlopen van de vloot voor een duidelijk bewijs dat Gods genade de verenigde Staten der Nederlanden wederom wilde zegenen. Aan hem werd spoedig het opperbevel over de vloot overgedragen. Slechts admiraal Tromp verdriette dat, en die verlangde zijn ontslag. Doch hij bedwong zich. De Ruyter had acht weken naar die onfortuinlijke gevechtsdagen 93 oorlogsschepen met 4337 stukken geschut en bijna 20.000 man aan troepen onder zijn bevel. Bij deze eer en alle eerbetoon bleef hij echter bescheiden.

Op een ochtend had hij zich, terwijl hij meende ongezien en ongehoord te zijn, in zijn slaapkamer op zijn knie neder-

geworpen, doch iemand in zijn nabijheid hoorde hem bidden. Het gebed was: “Verleen mij, o God, een nederig gemoed, opdat ik niet trots word op mijn verheffing. Sterk mij in de plichten van mijn hoogst belangrijke ambt. Geef mij een heldenhart en laat mij niet zo ellendig omkomen als mijn voorgangers, doch behoud mij ten dienste en nut van mijn vaderland!”

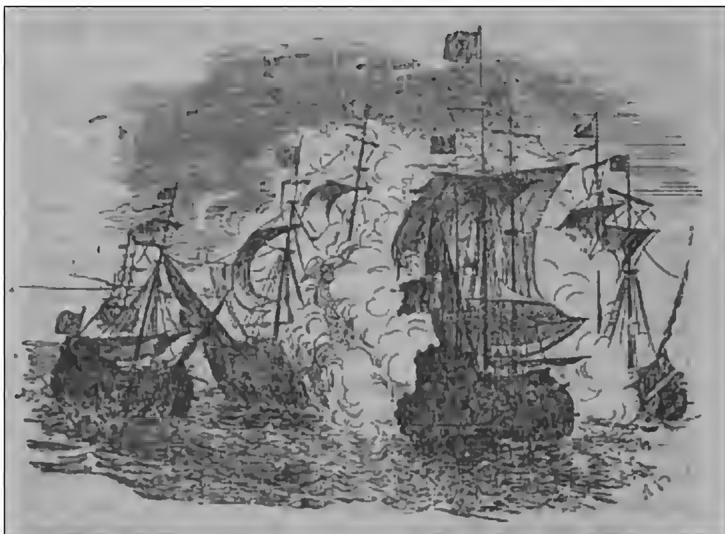
In de buurt van Oostende verzamelde De Ruyter de commandeurs en kapiteins en richtte de volgende woorden tot hen: “Het tijdstip van onze confrontatie met de vijand is op komst. De welvaart van het vaderland hang af van de uitkomst van dit gevecht. Wij hebben het met zeer ervaren vijanden van doen, die ons zonder enige grond proberen te vernietigen. Laat ons daarom voor het vaderland en de vrijheid, voor onze vrouwen en kinderen, manhaftig onze plicht doen. De wereld kijkt toe op ons en de uitkomst van onze strijd. Nu is ons de gelegenheid gegeven om de smaad van het vorige jaar wederom uit te wissen. Daarom betone eenieder zich naar zijn volle kracht als een eerlijk en wakker man. Wij hebben het niet nodig om onze vijanden te vrezen, doch wij mogen hen ook niet verachten, want het zijn zeelieden zoals wij. Er blijft ons geen keuze dan hen te overwinnen, of te sterven. Vertrouw op God, want onze zaak is rechtmatiger dan de hunne, en daarom zal Hij ons nabij zijn met Zijn beschutting. Wees ervan verzekerd, dat men de dapperen zal weten te belonen, doch evenzo is het gewis dat de lafaards en zij die verzuimen, hun straf niet zullen ontlopen. Daarom verlate eenieder zich op zijn eer en op zijn eed, en volg thans mijn voorbeeld!”

Op zulke vurige woorden verklaarden alle bevelhebbers, dat het hun gemeende wil was, hun leven voor het vaderland in te zetten. De Ruyter bejegende: “In de naam van dit vaderland dank ik u voor uw goede wil, en verwacht, dat eenieder deze door de daad gestalte zal geven.”

Zodra de Engelse vloot die onder bevel stond van generaal Monk, in zicht was, liet De Ruyter op al zijn schepen het gebed houden en dan de maaltijd nuttigen. Want een van de moorddadigste zeeslagen zou een aanvang nemen, die - beginnend op elf juni - pas op de veertiende juni zou eindigen. Admiraal Tromp kwam in de frontlinie, en voor een moedig man zoals hij was dit precies goed. Direct achter hem bevond zich het eskader van De Ruyter in volle strijd. Er werd verbitterd gevochten. Om vier uur 's middags zonk het eerste Engelse schip, een fregat, met de gezamenlijke bemanning. Ook de commanderende Evertsen en De Vries geraakten met de Engelsen in gevecht en namen van hen drie schepen in beslag, doch de Engelsen verweerden zich vertwijfeld. Hun schepen wendden en wierpen het anker uit om de geleden schade weer te herstellen, doch De Ruyter was niet willens om hun rust te gunnen, en de strijd ontbrandde nu nog heviger. Een groot Engels schip zonk. Een schot scheurde feitelijk ook de Hollandse admiraal Evertsen aan stukken. Het begon reeds donker te worden, zodat de slag stil kwam te liggen en de troepen na een zo gruwelijke en bloedige arbeid rusten moesten. Doch rust viel hun niet ten deel, want de lekken moesten worden gestopt, de touwen gerepareerd, nieuwe zeilen gehesen en patronen gevuld worden. Reeds in de vroege ochtend verzamelde zich de krijgsraad op het admiraalsschip. De Engelse schepen liepen na enige tijd tegen de Nederlandse vloot op. Er ontstond een vreselijke kanonnade, doch toen het namiddag was geworden, verloren de vijanden het ene schip na het andere. Ook De Ruyters grote mast werd door een kogel doorboord, zodat hij met vlag en wimpel op het dek neerviel. Hij beval daarop de admiraal Van Nes om met de ganse macht de vijand aan te vallen. Dat geschiedde en het had tot gevolg, dat de Engelsen tegen de avond probeerden naar hun kust te ontkomen, want het getal van hun schepen was reeds tot 38 afgenomen. De zee was echter zo rustig, dat De Ruyter niet aan

een achtervolging kon denken. Toen op de ochtend van de dertiende juni de zon opging, konden de Nederlanders hun Pinksterfeest niet vieren. De plicht jegens het vaderland vereiste, dat zij hun zegenrijke start voortzetten. Men had zich tegen de monding van de Theems in goede orde teruggetrokken en wachtte uur na uur op prins Robert met 25 schepen om ontzet te worden. Het fraaiste Engelse schip, de 'Royal Prince', had ondertussen het ongeluk dat het op een zandbank was gelopen. De Nederlanders kwamen naderbij, namen de admiraal Ascue met de troepen gevangen, en staken het schip aan. Toen het vuur bij de kruitkamer kwam, brak het met een verschrikkelijk gekraak. Net op diezelfde dag was in het vorige jaar de admiraal Wassenaar met de beste Nederlandse schepen de lucht in gevlogen. De Nederlanders zagen daarin een teken, dat de Heer hun genadig wilde zijn.

Ondertussen kwam prins Robert met zijn onbeschadigde vloot tot hulp van Ascue aan, en opende op veertien juni de strijd opnieuw. De Ruyter riep de krijgsraad bijeen. "Nog een dag", zei hij, "staat ons te wachten; heet en bloedig. De Staten-Generaal, de vaders des vaderlands, onze vrouwen en kinderen, de beste pandhouders van ons geluk op aarde, zien op ons en verbeiden de afloop. In de gevechten van drie dagen hebben wij de zegekrans gewonnen, en ik vraag u: Moeten wij ons die door de vierde laten ontfutselen? Het is dezelfde vijand die wij gisteren zagen vluchten. Betoon u dus als brave mannen het vertrouwen waardig dat de onzen in ons gesteld hebben. Het is beter te sterven, dan zijn leven door lafheid en verraad aan het vaderland te behouden. Wij moeten vechten voor onze vrijheid, of slaven worden en in de Engelse gevangenissen van honger en ellende verkommeren. Gij ziet, de vijand nadert. Met de tong valt niets meer te doen, dus geschiede het maar met de vuist!" Zo begon de strijd opnieuw om acht uur in de ochtend. In plaats van de klokken van de Pinksterdag vernam men de donder der

kanonnen, het kraken van de ingeslagen kogels en het angstgeschreeuw van de vechtenden. De zege bleef in het midden. De zon zonk reeds onder, en nog kon aan geen enkele vloot de zege worden toegeschreven. Daarop besloot De Ruyter nog één keer met zijn ganse macht de vijandelijke vloot binnen te dringen. De vermoeide Nederlanders schraapten al hun krachten tezamen, en de Heer liet het hun gelukken dat de Engelse vloot in wanorde geraakte, en dat na een anderhalf uur durende, verbitterde strijd het eskader van de witte vlag met acht tot negen schepen zich naar het noorden wendde, en de admiralen van de rode en blauwe vlag op de Engelse kust toe ijlden. De Nederlanders beschadigden hun schepen zeer en namen zelfs talrijke in beslag.

Om zeven uur 's avonds verhief zich een dikke nevel en omhulde vriend en vijand, zodat De Ruyter de achtervolging van de vijand moest stoppen. Bij zonsopgang zag men geen vijandelijk schip meer. De zege van de Nederlanders was beslist. Daarop besloot de admiraal zijn bemanning de lang

ontbeerde en welverdiende rust te gunnen. Hij liep met zijn sterk beschadigde vloot de Wielingen binnen.

Terwijl de Hollanders 4 schepen hadden verloren, en tegen de 1000 doden en 1100 gewonden telden, had de Engelse vloot tijdens de vier bloedige dagen 23 schepen ingeboet, en 5 tot 6000 doden en 3000 gevangenen. De Ruyter kwam er als overwinnaar uit. Hij was echter ook overal geweest waar het telde. Men noemde hem de ziel van de oorlogsvloot. Anderen vergeleken hem met een dirigent, die met vaste hand de dirigeerstok hanteerde in de vreselijke muziek van vele duizenden kanonnen. Behalve De Ruyter onderscheidde admiraal Tromp zich door grote moed. Twee maal was zijn schip zo kapot geschoten, dat hij op een ander moest overstappen, zodat de Engelsen zich ontzet afvroegen: “Zijn er dan vijf of zes Tromps in de Nederlandse vloot?”

Waar de helden zich in hun thuisland lieten zien, volgde hun de jubel van het volk pas na pas. De Staten-Generaal schreven een gebedsdag als dank uit. De dichters wedijverden in liederen ter ere van de Nederlanden en hun zeeheld De Ruyter. Alleen voelde hij zich daar niet goed bij. Het rondbazuinen van zijn daden was geheel in strijd met zijn bescheidenheid.

6. Wisselvalligheden en rust, ofwel de Hollandse vloot in de Theems in het jaar 1667

Beide oorlogvoerende partijen rustten zich na deze slag opnieuw uit. De Nederlanders waren echter eerder gereed en De Ruyter kon de monding van de Theems bezetten. Alleen moest hij de grote Engelse vloot doorlaten en die op open zee bejegenen. De strijd begon op vier augustus, en was onfortuinlijk zolang de ontstemde Tromp verre bleef, totdat hij tegen de avond zegerijk doorbrak. De volgende dag ging de zege, wegens Tromps afwezigheid, over op de zijde van de Engelsen. De Ruyter, die zich verloren achtte, brak uit in de woorden: “O, God, hoe kom ik zo ongelukkig! Is er dan onder zovele duizenden kogels niet een enkele voor mij?” Zijn schoonzoon, De Witt, die naast hem stond, hoorde dit en zei: “Vader, gij spreekt zo vertwijfeld. Wilt gij alleen sterven, laat ons dan wenden, midden onder de vijanden oplopen en zo onze dood bevechten!” Daarop bezon de oude, zeer ervaren man zich en gaf als antwoord: “Gij weet niet, wat ge zegt. Wanneer ik dat deed, was alles verloren. Doch als ik mijzelf en deze schepen behoud, kunnen wij de kwestie nog eenmaal wederom beter aanvatten.”

Spoedig echter kwam hulp. Zij waren namelijk dichter bij de zandbanken gekomen en de Engelsen daardoor genoodzaakt af te vallen. Zo kon De Ruyter rustig binnenlopen in de Wielingen. De dag daarop kwam ook Tromp terug en kwam met zijn verontschuldigingen. Deze terugtocht van de grote admiraal was een meesterstuk, waarover deze de gelukwensen van de Staten-Generaal en zelfs van koning Lodewijk IV van Frankrijk en zijn maarschalk Türenne ontving. Tromps gedraging echter voerde tegen De Ruyters wens tot zijn afzetting. Hoe weinig troost bood aan de geslagen held de onderscheiding door de Franse koning, die hem zijn beeltenis had gezonden, in diamanten gevat!

Toen hij in september weer ter zee ging, dreef de wind hem tijdens het commanderen een stuk van een brandende patroon in de nek. Hij werd zwaar ziek en de vloot werd teruggeroepen. Hiermede trof de vreselijke brand van Londen, die in 5 dagen 12.000 huizen en 89 kerken verwoestte, tezamen. Onze held echter zou aan de brandwond in zijn nek nog niet sterven. Hij vierde reeds in december zijn genezing door een publieke kerkgang.

Ja, hij zou spoedig nog een koene tocht naar het hart van het trotse Albion maken; een tocht die het door de zee omringde eiland nog nooit beleefd had.

In juni 1667 verscheen hij met zijn vloot plotseling in de monding van de Theems, nam met 800 marinesoldaten de vesting Chernetz in, zeilde de Medway binnen, veroverde Chatam, blies de ijzeren ketting over de rivier op, en vernietigde een hoeveelheid schepen en oorlogsmateriaal.

“Voor de eerste en laatste keer”, zo schrijft de geschiedschrijver Macaulay, “hoorden de burgers van Londen het gedonder van buitenlandse stukken geschut. In de Raad van de koning werd serieus voorgesteld, bij het oprukken van de vijand de Tower op te geven. Grote volksmassa’s verzamelden zich in de straten en riepen uit, dat Engeland in de verkoop stond en verkocht was. De huizen en wagens van de ministers werden door het gepeupel belaagd. Doch het meest richtte hun woede zich tegen de kanselier Clarendon. Zijn ruiten werden gebroken, de bomen van zijn tuin omgehakt en voor zijn deur werd een galg opgericht. Het was waarschijnlijk dat de regering het tegelijk met een vijandelijke aanval en een oproer te doen zou krijgen.” Doch tot een dergelijke aanval op Londen ontbrak het de Nederlanders aan de macht. Zij waren met de bereikte resultaten tevreden en zeilden weer stroomafwaarts. Dat dergelijke daden

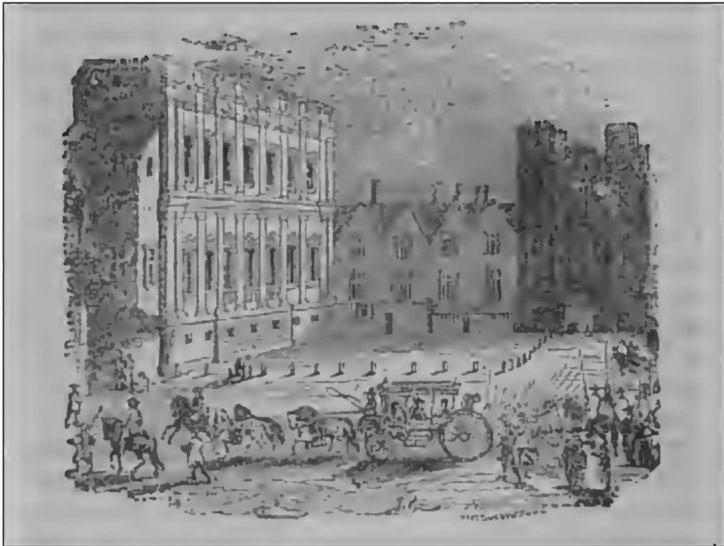
in de Theems in de Nederlanden de grootste vreugde opriepen, vooral toen het in beslag genomen grote oorlogsschip 'Royal Charles' in de haven van Hellevoetsluis binnenliep, kan men zich indenken. Alles stroomde daar naartoe om deze schrik van de zee, zoals men het schip noemde, met eigen ogen te aanschouwen.

De belangrijkste gevolgen van deze zegetocht blijken evenwel uit de vredesonderhandelingen van Breda. De grote aanspraken van de Engelse gezanten werden aanzienlijk weggestemd. Nauwelijks echter was hun vloot op de open zee, of zij spraken er weer op hogere toon over. De Staten-Generaal vonden het toen weer nodig om hun vloot de Theems op te sturen. Doch dit keer was het niet zo gemakkelijk, want de Engelsen waren door de eerste aanval alert geworden. Niettemin blokkeerde De Ruyter de monding van de Theems en maakte heel Engeland onrustig. Dat werkte. Op acht augustus lag hij voor Plymouth. Er kwamen twee Engelse edelen aan boord van het admiraalsschip en meldden het sluiten van de vrede, doch pas op eenendertig augustus kwam het zekere bericht binnen van de uitwisseling van de vredesverdragen. Op vijf september moesten alle vijandelijkheden gestaakt zijn. Op elf september, wat een zondag was, werd op de vloot, zowel als te land, het vredefeest gevierd. Deze vrede van Breda bracht de republiek op de top van zijn macht en grandeur.

De Ruyter echter keerde, van alle kanten bewonderd en geëerd, terug naar Amsterdam naar zijn huis aan de oever van het IJ. Dertien jaar lang was hij vrijwel ononderbroken in dienst van het vaderland op zee geweest. Nu mocht de zestigjarige man drie jaar ongestoorde rust genieten. Hij leefde gewoontegetrouw in burgerlijke stilte. Men zag hem de verandering niet aan. Hij was nog immer dezelfde, net als toen hij stuurman of kapitein was. De Engelse ridder Temple zegt over hem: "De Ruyter zag ik gekleed als een gewone scheepskapitein, die slechts een

bediende had en nimmer in een koets reed. Zijn huishouding was noch van buiten, noch van binnen kostbaarder, zijn tafel niet beter bezet, dan die van een gewone koopman en burger van zijn stad." Wat was de Spaanse admiraal prins van Monte Sarchio verbaasd, toen hij naar Amsterdam kwam en de grote zeeheld in een paleis hoopte te vinden! In plaats daarvan trof hij hem in een burgerlijk huis in de grootste eenvoud. Dikwijls zat hij bij zijn vrouw en zijn familieleden en las hun uit de bijbel voor, terwijl zij met vrouwelijke activiteiten bezig waren. Ook zong hij met de zijnen graag de mooie psalmen, daar God hem met een welluidende stem had uitgerust.

De zondag was voor hem een feestdag, waarop hij nimmer in de godsdienst ontbrak; en wanneer op de doordeweekse dagen de klok naar de kerk riep, dreef het ook hem naar de preek. Want na de dorre tijden van de oorlogsloopbaan dorstte hij naar een levendige dronk uit de eeuwige bron.

7. Een heldere ster in de donkerste dagen van de Nederlanden

Doch niet al te lang zou de zeeheld de rust genieten, want de Nederlanden werden bedreigd door een vijand tegen wie het naar menselijke maatstaven moeilijk op te komen was. Het was koning Lodewijk XIV van Frankrijk, die wij als een huichelachtige vriend der Nederlanden reeds hebben leren kennen. De beroemde Nederlander Hugo de Groot had reeds als gezant van koningin Christine van Zweden aan het Franse hof, over de jonge prins Lodewijk aan zijn monarch geschreven: “De dauphin vermoeit niet alleen zijn kindermeisjes, doch hij krabt en bijt ze ook. Mogen zijn buren voor een zo vroegtijdige roofzucht op hun hoede zijn!” De verschrikkelijke waarheid van deze woorden hebben de Nederlanden, en nog meer het onfortuinlijke Duitsland, ervaren. Reeds sinds de jaren 1670 en 1671 legde hij de Nederlandse handel alle mogelijke hindernissen in de weg. Doch alleen op het land kon hij de verenigde Staten werkzaam schaden. Ter zee had hij een machtige bondgenoot nodig. Deze vond hij in Karel II van Engeland. Hoewel deze de vrede van Breda had afgesloten, viel het hem licht die wederom te breken, aangezien hij de dagen van Wedway niet kon vergeten. Lodewijk nam hem voor zich in. De beide bondgenoten probeerden de Nederlanden over hun wapenrustingen te misleiden, doch op De Ruyters beslissing werd in ieder geval de vloot oorlogsbereid gemaakt. Te land geschiedde helaas niets, aangezien de beide partijen, namelijk van De Witt en de Oranjes, met elkaar overhoop lagen. De admiraal De Ruyter stond boven de partijstrijd en kon vandaar spoedig na de oorlogsverklaring met een geweldige vloot de verenigde eskaders van Engeland en Frankrijk weerstand bieden. Bij Goulsbay kwam het tot een slag en de strijd was vreselijk, daar de tegenover elkaar staande krachten elkaar in evenwicht hielden. Want wat de Nederlanders aan aantal schepen tekort kwamen, dat hadden zij door de krijgskunst van hun opperbevelhebber en door de beproefde dapperheid van hun

soldaten er weer op voor. Zo bleef de slag onbeslist. Doch er was uit gebleken, dat ondanks De Ruyters terugtocht naar Walcheren, nog eenmaal de Nederlanders ter zee de suprematie hadden. Ondertussen echter was Lodewijk van Frankrijk, verbonden met de aartsbisschoppen van Keulen en Münster, in het open land van de Nederlanders veroverend en plunderend binnengevallen. Deventer, Zwolle, Utrecht en Naarden vielen in handen van de vijand. Daar opende men de sluizen. "Beter een verdorven, dan een verloren land!" Doch tegelijkertijd woedde de burgertwist. Het volk schoof de schuld van zijn ellende op de broeders De Witt en riep de prins van Oranje op tot stadhouder. De benoeming volgde, doch de onzalige splijting bleef. Het geschiedde toen, dat de door afgifte van de landtroepen verzwakte vloot zich prijsgegeven zag aan een schrikbarende aanval van de nog eenmaal zo sterke, verenigde Frans-Engelse vloot bij Den Helder. Doch hoe wonderbaarlijk kwam God De Ruyter te hulp. De eb, die de slag hinderde, duurde ditmaal twaalf in plaats van zes uur, en na deze dreef een vreselijke storm de vijand weg van de gevaarlijke kust. Daarop trachtten de sluwe koningen Karel en Lodewijk de prins van Oranje door het beloven van de soevereiniteit tot een smadelijke vrede te verleiden. Doch hij bleef standvastig. Had hij het maar vermocht of serieus doorgezet dat de volkshaat zich jegens zijn tegenstanders stilde. Doch ziedaar, de beide voortreffelijke mannen De Witt werden door een opgewonden menigte op twintig augustus 1672 op een gruwelijke wijze vermoord en aan stukken gescheurd. Toen de algemene stem instemde met deze bloedige daad, sprak alleen De Ruyter zich vrijmoedig in tegengestelde zin uit, en zag in deze niet bestrafte schanddaad een begin van een goddelijk gericht over zijn zo geliefde en anders zo gezegende vaderland. Geen wonder dat de ongunst van het volk zich nu tegen hem keerde, dat zijn huis met afbraak bedreigd werd, dat nu de verstandigheid van een vriend zijn gezin redde.

De trouwe, rechtschapen man, die nimmer de partij had gediend en aan wie ook thans weer de standen van Holland de dank van het vaderland moesten toestemmen, ontkwam slechts door Gods beschik aan het mes van een achterbakse moordenaar, doordat een trouwe dienaar een dichtbij zijnde ladder tussen de moordenaar en zijn heer wierp. Dat was een verschrikkelijke tijd, die ook heel goed een steviger karakter aan het wankelen kon brengen. Doch De Ruyter hield onverstoorbaar vast aan waarheid en recht, terwijl de genade zijn hart sterk had gemaakt. Zo bleef hij een heldere ster waarin het hart zich kan verheugen, in de donkerste dagen van de Nederlanden.

8. De overwinnaar in drie slagen

Wie is het? Gij kent hem, de rechtschapen man, die de gouden kettingen en het mes van de achterbakse moordenaar niet van de baan van het recht en de waarheid vermochten te verlokken. Zijn ster zou nog eenmaal schijnen over de zeeën, zou zijn vaderland, het ondankbare, tot nieuwe zeges voeren.

Willem van Oranje had een verbond met de Duitse keizer en de grote keurvorst van Brandenburg tot stand gebracht. Dat maakte de positie van het land gunstiger. Het onnatuurlijke verbond tussen Engeland en Frankrijk kon immers ook niet eeuwig duren. Doch eerst werd het in het voorjaar van 1673 nog eenmaal nauwer aangeknoopt. De Engelse minister paste het oude Romeinse woord over de verwoesting van Carthago op Holland toe. En de Franse admiraal graaf d'Estrées wilde ter zee verse lauweren plukken. Zo kwam een verbonden vloot tezamen, waar tegenover de Nederlanders zich als een 'klein hoopje' voorkwamen. Bij halve maan omsingelden de vijanden het kleine eskader. Doch de beide helden De Ruyter en Tromp waren weer in vriendschap verbonden, en de Nederlanders stelden hun moed op de Heer, die ook met kleine macht iets groots kon uitrichten. "Aangezien onze vloot zo klein is", sprak De Ruyter, "heb ik een des te groter vertrouwen. Want de macht is niet van ons, doch van God." Hij liet op de dag voor de slag op alle schepen het Heilig Avondmaal uitdelen. Het was op de verjaardag van de zeeslag bij Goulsbay, toen de hete strijd begon.

Tromp, de altijd moedige, pakte als eerste door, doch hij geraakte te zeer onder de vijanden. De Ruyter kwam hem evenwel spoedig te hulp met de woorden: "Het is beter de vriend te helpen, dan vijanden te vernietigen." Toen Tromp, die in grote benardheid bevond, hem ontwaarde, riep hij verheugd uit: "Ziet, lieden, ik heb het u toch gezegd. Daar is de bestevaer

en hij zal ons helpen. Waarlijk, ik zal u ook niet meer verlaten, zolang als ik adem." De strijd was hevig. De Nederlanders verloren geen groot schip, terwijl bij de vijanden vier grote schepen en in totaal veertien vaartuigen vergingen. De Ruyter trof een Engelse brander zo fortuinlijk, dat hij zonk. De manschappen redden zich in een sloep. Reeds wilde een constable zijn geschut op hen richten, toen een menselijk meevoelende matroos geheel in de leis van De Ruyter hem toeriep: "Dat zou moord zijn. Laat de arme lieden varen. Ze kunnen ons immers toch niet meer schade doen." De nacht brak aan. Om tien uur ontving de admiraal bericht over de toestand van zijn vloot, die weinig schade had geleden. "God is waarlijk aan onze zijde geweest", bekende hij in deemoed. "Hij heeft de bemanning en zijn bevelhebber in de dichte kogelregen wonderbaarlijke behoed." De vijanden zelf bekenden in hun berichten aan hun hoven, dat de Nederlandse vloot zich voortreffelijk had gehouden en dat met name admiraal De Ruyter zijn oude roem eer had aangedaan. Het was hun plan in Zeeland te landen, doch De Ruyter had het hun verhinderd. Dat was zijn verdienste op die dag. Reeds vijf dagen daarna was zijn vloot wederom in goede staat, en hij deelde de krijgsraad mede, dat hij dit keer de vijand zelf wilde aanvallen. En zo geschiedde het. Reeds op veertien juni vielen De Ruyter, Bankert en Tromp de vijand moedig aan. De wind waaide echter zo hevig, dat beide vloten naar de Engelse kust werden gedreven. Doch De Ruyter liet zich niet zo ver afdrijven. Hij had de vijanden zo zeer in het nauw gebracht dat, toen de ochtend aanbrak, men hun vloot niet meer zag. Blijkbaar was de zege aan de zijde van de Nederlanders, die de zee verdedigden, terwijl de vijanden de Theems hadden opgezocht. Een Engelse schrijver erkent zelf: "Prins Robert keerde na het verlies van vele mensen en met vele beschadigde schepen naar de Theems terug." Het was merkwaardig, dat vele kapiteins der Engelse vloot tijdens de slag zich zó op afstand hadden gehouden, dat men hen in het geheel niet kon bereiken. Het was niet anders dan versagen. Tot hun

verontschuldiging vertelde De Ruyter uit zijn eigen zeeleven een voorbeeld: “Voor het begin van een treffen was ik ooit zo benepen en terneergeslagen, dat ik niet wist hoe ik het moest beginnen om de nodige bevelen uit te delen, en in mijzelf alles als verloren overgaf. In deze angst die op mij lag, keek ik vergeefs naar hulp in mijzelf om. Tenslotte steeg ik weer in mijn kajuit en daar wierp ik mij in het verborgene op mijn knie en smeekte God, dat hij tot heil van het vaderland deze bekommernis van mij weg mocht nemen. Op mijn gebed week de droefheid van mij. Mijn helderheid en opgewektheid keerden weer. Ik stond weer op, als ware ik een ander mens geworden, ging het dek op en gaf rustig mijn bevelen. De zege van die dag was aan onze zijde.” Uit deze woorden leren wij het geheimenis van de kracht van onze grote held kennen.

2. Mos. 17, 12. 13.

Ook zijn volk vierde een grote dankdag voor de zeezeges van zeven en veertien juni. Doch nog een derde slag stond in dit jaar te gebeuren. Hij werd op eenentwintig augustus voor Kamperduin gevoerd. Vanaf het land kon men toekijken op de slag. Spoedig luidden de klokken ter kerke, en de ganse bevolking stroomde er naartoe en lag op zijn knieën om de zege voor zijn strijders af te smeken. Ook in Amsterdam was er elk uur een godsdienst, terwijl men het gevoel had, dat van de afloop van deze slag het lot van het ganse vaderland afhing. Om tien uur viel er een nevel met een fijne regen neer op de vloten, doch hinderde de strijdenden niet bij hun bloedige arbeid. Vooral admiraal Tromp stond met de Engelse bevelhebber Spragh in een verhit gevecht. Tegen de vier uur vochten zij, de Nederlanders, met wonderbaarlijk geluk. Van de 470 man aan bemanning die op Tromps schip waren, werd er niet één getroffen. Ook De Ruyter ervoer hetzelfde behoud, zodat hij tot een van zijn officieren zei: “Zie toch eens dit zeldzame gebeuren. Wij zien de kogels vliegen, wij horen ze rond de oren fluiten en huilen, doch ons tuigage houdt zich goed en de manschappen worden weinig getroffen.”

Spoedig was de zee met de wrakstukken van schepen en scheepsstukken, alsook met lijken bedekt. De Engelse admiraal Spragh moest zijn schip, dat reeds 400 doden had, verlaten, doch in de sloep waarin hij ijlings steeg, sloeg een kanonskogel in, zodat hij zonk en de admiraal voor de ogen van de zijnen in de golven onderging. De zee was met rook en damp bedekt, en slechts het vuur der kanonnen flitste door deze nacht. In de duisternis van de kwalm, in het onophoudelijke gedonder der kanonnen, de herrie van de inslaande kogels onder het voortdurende musketvuur, scheen ogen en oren af te stompen. De zee vulde zich met splinters en balken en stangen, en ontzettend verminkte lijken. Het bood een gruwelijke aanblik, dat twee naties die elkaar anders zo na waren in het evangelische geloof, zich zo op leven en dood bestreden.

1. Mos. 4, 8.

Om half zeven geraakten enige Engelse schepen in brand, en een ander zonk. Na een halfuur zocht de Engelse vloot de verte op. De zege der Nederlanders was beslist. Ze hadden niet een enkel schip ingeboet, en vermochten tot op twee schepen, die ter reparatie naar huis werden gebracht, de zee te houden. Het verlies aan doden en gewonden was niet aanzienlijk, doch de vice-admiraal De Liefde en Sietners, evenals De Ruyters stiefzoon, kapitein Van Gelder, die hij zeer liefde, waren erin gebleven.

Daarentegen was het verlies der Engelsen aan manschappen veel aanzienlijker. Het was de volledige zege, de derde in korte tijd, die door De Ruyter was bevochten. Zijn ziel en zijn mond

vloeiden over van dank jegens God. Toen enkele officieren na de slag naar hem toe gingen om hem hun wensen over te brengen, gaf hij hun ten antwoord: “Mijn leven is niets, wanneer ik niet het vaderland dien. Ik wens slechts nog zo lang te leven, dat ik het wederom hersteld zie, en wil er het mijne toe doen. Doch wanneer het God niet bevalt ... ik ben oud en moe van het leven en zijn vermoeienissen.” Daarop wendde hij zich tot de wakkere scheepsprediker Westhovius met de woorden: “Nu mogen wij wel zeggen: De Heer heeft heden Isräel heil la-

2. Mos. 15, 20.

ten wedervaren. Hij heeft onze gebeden verhoord en zelf voor ons gestreden.” Tot een ander sprak hij: “Wat moet ik zeggen? Mond en tong ontbreken ons, om Gods goedheid over ons waardig te prijzen.” In de avond uitte hij aan tafel: “Gods zegen

is groot. Mochten wij toch immer het geluk hebben Hem van harte dankbaar te zijn!”

Aangezien door deze betekenisvolle zeezege het gevaar van een landing der Engelsen aan de kust geweken was, kon de prins-stadhouder alle troepen die aan de kust als wacht waren opgesteld, samentrekken en zijn macht in verbinding met de keizerlijke veldheer Montecucculi tegen de Fransen richten. Dezen erkenden ook hun moeilijke positie en trokken zich steeds verder terug, doch niet zonder vreselijke brandschattingen en verwoestingen. Door menig schrijver wordt koning Lodewijk XIV ook ‘de Grote’ genoemd, doch ik weet niet, waaruit deze grootheid moet bestaan. Zo kon men ook die vorst der Hunnen, Attila, de Gesel Gods, ‘de Grote’ noemen. Voor de Nederlanden sloot het jaar 1673 roemrijk en met het uitzicht op vrede, tot dewelke koning Karel II genegen was, vooral aangezien Spanje zich sinds enige maanden bij de Nederlanden had aangesloten. Ondanks deze gunstige vooruitzichten verzuimden de Staten-Generaal niet, voor het jaar 1674 een nog sterkere vloot uit te rusten. Zij hadden het immers met machtige en listige vijanden van doen. De Spaanse gezant De Fresno echter verkreeg van de Staten-Generaal tegelijkertijd de volmacht om tussen Engeland en de Nederlanden de vrede te bemiddelen. En dat gelukte hem op 19 februari 1674 te Westminster. Van toen af aan waren de zeeën weer bedekt met de vreedzame schepen van beide naties, met name van de Nederlanders, wier handelsvloot indertijd de belangrijkste was. De Fransen konden deze met hun niet grote oorlogsvloot slechts geringe schade toebrengen. Daarentegen moesten de Franse handelsschepen zich zeer hoeden voor de behendige kaperschepen van de Nederlanders.

Het Huis Oranje steeg tijdens het verloop van de oorlog, en met name na het afsluiten van de vrede, naar de top van zijn macht. De waardigheid van stadhouder werd door een besluit van de

Staten-Generaal aan prins Willem erfelijk voor zijn mannelijke nakomelingen overgedragen. Een van de eerste handelingen van de prins-stadhouder was, de admiraal De Ruyter te verheffen tot generaal admiraal-luitenant. Op 27 februari 1674 legde De Ruyter de eed van trouw af in deze nieuwe waardigheid die hem verleend was.

Gedurende de gehele winter van 1675 genoot de held de hem anders zo ongewone, en toch voor hem, als bejaard man, zo nodige rust in Amsterdam. Hier was hij wederom de onopgesmukte burgerman. Hij liet zich ook niet uit deze eenvoud verlokken, toen men van verscheidene kant probeerde hem te verheffen. De Engelse minister Arlington reisde zelf van Den Haag naar Amsterdam, om hem tot een bezoek aan het Engelse hof te bewegen. Ja, uit Engeland bereikte hem een schrijven, dat de koning geuit zou hebben dat er buiten de prins-stadhouder niemand uit de Nederlanden aangenamer zou zijn dan admiraal De Ruyter. Doch deze kende koning Karel II te goed, dan dat hij zin zou hebben gehad om hem ook persoonlijk te ontmoeten. Ook hield de eenvoudige, gelovige christen helemaal niet van de pronkvolle genoegens die hij aan het hof van Karel II had aangetroffen. Gemakkelijker lieten zijn zoon, de jonge De Ruyter, en de vice-admiraal Tromp zich tot een dergelijk bezoek overhalen. Zij gingen beiden naar Engeland en troffen er de eervolste ontvangst. Tromp werd benoemd tot een Engelse baronet, en de jonge De Ruyter kreeg de ridderwaardigheid, via een eervol diploma.

De Ruyter verheugde zich over de eer aan zijn zoon en zijn vrienden. Hijzelf, de achtenzestigjarige, had het vermoeden, dat dit de laatste rustige winter van zijn leven zou zijn, die hij in ernst en stilte voor zijn inwendige mens moest benutten. En zijn vermoeden bedroog hem niet, wanneer het ook Gods wil was dat Hij hem niet op bed, doch op het veld van zijn eer zou laten

sterven. Doch voordat wij hem naar zijn zalig einde begeleiden, laten wij hemzelf nog eens nader beschouwen.

9. Een compleet man en een compleet christen

Gij kent hem reeds, de zoon van de dagloner, de zeiljongen, de matroos, stuurman, et cetera, die thans tot ridder van Denemarken en tot hertog van Spanje, tot Generaal-Admiraal der Nederlanden, tot de beroemdste man in Europa was geworden, op wie de eerbewijzen zich opstapelden, naar wie de gelden van alle kanten toevloeiden. Doch hij bleef wie hij was: bescheiden, vriendelijk, onderdaan van de overheid, mild jegens zijn ondergeschikten, dankbaar jegens zijn weldoeners, vriendschappelijk jegens zijns gelijken. Hij was altijd zichzelf, altijd rustig. Steeds bleef hij eenvoudig op de top van de roem, zoals hij geweest was in zijn vroegere verborgenheid. Hij schaamde zich ervoor om zich op zijn daden te beroemen, doch niet om over zijn arme jeugd te vertellen. In berichten over de slagen verhief hij anderen en cijferde hij zichzelf weg. “Mij valt”, zo zei hij ooit, “het lot van koning Herodes Agrippa in, die zich als een God liet vereren. God zou hem beslist verlaten, wanneer hij zich zou willen laten roemen.”[7] Dat is zonder twijfel ook de reden waarom hij uit de scheepsdagboeken, waarin zijn daden stonden opgetekend, vele bladzijden heeft verwijderd en verbrand heeft. Op de vraag waarom hij dat gedaan had, gaf hij als antwoord: “Niet ik, doch God heeft alles gedaan.” Toen hij ooit een voorval uit zijn leven vertelde, en zijn net aanwezige schoonzoon Somer preciezer naar plaats, jaar en dag vroeg, viel hij plotseling stil, omdat hij vreesde dat Somer het in de geschiedenis zou kunnen optekenen. De Ruyter was diep doordrongen van de onmacht en nietigheid van de mens en van de noodzakelijkheid van de goddelijke hulp bij alle dingen. Daarom placht hij ook bij alle benauwenissen, vooral voor iedere zeeslag, zijn hulp bij Hem te zoeken die hemel en aarde gemaakt heeft. En wanneer het om hem heen stormde en woedde en alles verloren leek, bleef hij onaangedaan en rotsvast in zijn vertrouwen op de Heer, zijn God.

[7] Het citaat lijkt eerder te moeten eindigen dan hier.

Anderen doen het anders en buiten hun talenten en daden tamelijk tot hun voordeel uit. En menselijk gesproken had De Ruyter er alle reden toe gehad. Alle stuurlieden overtrof hij in de stuurmanskunst. Hij kende precies de kusten, de stromingen van de zee, de ligging van de havens en de zandbanken, en de diepten van het vaarwater. Zijn moed in de grootste gevaren, zijn verstandig berekenende voorzichtigheid, kreeg in de oorlogen en slagen die hij meemaakte, met glans gestalte. Op grond van zijn ervaringen wist hij overal raad, en bij treffens op zee nam hij zulke stellingen in, dat de vijanden zich over zijn behendigheid verwonderden. Hij deed in de kleinste dingen zelf onderzoek, en was steeds op het juiste ogenblik op de plek. Met name zorgde hij zeer zorgvuldig voor zijn matrozen. Hun gezondheid en hun goede luim lag hem na aan het hart, doch hij liet hen niet de maat overschrijden, want hij hield er goed de wind onder en haatte ledigheid en dronkenschap. Een oude beoordelaar van De Ruyter zegt, dat alle deugden van de zeeman zich in hem verenigd hadden. Doch wij, die ons bijzonder verheugen over het christendom van De Ruyter, voelen ons het meeste tot hem aangetrokken doordat zijn gehele leven en doen door echte godsvrucht geheiligd en doordrongen was. De Spaanse gezant in Den Haag, De Lira, was zo onder de indruk van zijn christendom, dat hij ooit zei: “Het gehele wezen van De Ruyter heeft in mij steeds de gedachte gewekt, dat zoals hij de apostelen van Jezus Christus er uitgezien moeten hebben.” Wij kennen reeds zijn stellingname ten aanzien van de Schrift: de wijze waarop hij zijn huishouding voerde en er aandacht aan besteedde, zijn deelname aan de godsdienst, zijn vrolijk zingen van de psalmen, zijn stille gezinsgeluk. Twee van zijn dochters trouwden met een predikant. Hij ging het liefste om met de dienaren Gods.

Zijn hart rustte geheel in de verlossing die door Christus volbracht is, en hij wilde voor zichzelf van geen enkel ander

heil weten. Het deed hem zeer en hij sprak zich er vaak over uit, dat de christelijke kerk in zo veel sekten gespleten was. Hij kon het niet uitstaan wanneer andersgelovigen bespot werden, hoezeer hij ook voor zichzelf aan de evangelische kerk vasthield. De overal gevreesde zeeheld had in zijn geheel een zeer zachte en milde inborst, die aan bloedvergieten geen vreugde vond.

Hij leverde zijn slagen zonder haat en toorn, en voor zover het aan hem lag, spaarde hij de overwonnen vijanden; en waren zij in zijn macht, dan bewees hij hun weldaden. Hij hield van zijn vaderland tot in de dood. Hij was een vriend der vrijheid, die niet de grenzen der vrijheid verkende, en waar oproer en muiterij zich voordeed, trof men hem als de doorslaggevendste tegenstander.

De admiraal heeft dikwijls gezegd, dat hij zich in zijn jeugd als zeiljongen en matroos gelukkiger had gevoeld dan in zijn hoge waardigheid als opperbevelhebber over meer dan honderd oorlogsschepen. Zijn verantwoordelijke ambt drukte zwaar op hem. Daarom wenste hij niet, dat een van zijn kinderen ooit zulke hoge ereposten zou bekleden.

De Ruyter was van gemiddelde grootte, krachtig gebouwd; een rustig man, als voor de arbeid geboren. Zijn voorhoofd was hoog en breed, zijn gelaatskleur fris en blozend, zijn ogen waren bruin en doordringend. Baard en haren waren bruin, totdat de ouderdom ze bleekte. Zijn gehele houding had iets iets stevigs en gestrengs, doch het ontbrak hem nimmer aan vriendelijkheid. Van huis uit verheugde hij zich in een goede gezondheid. In de ouderdom evenwel leed hij zo nu en dan aan steenpijn, die zeer hevig konden worden. Hij sloeg geen acht op de bezwaren van het zeeleven. In spijs en drank was hij matig. Wanneer hij door vorsten en de groten der wereld aan de dis werd uitgenodigd, moest hem benevens de kostelijkste

gerechten ook gewone scheepskost, waarvan hij het meeste hield, voorgezet worden.

Hij had de gave van de mannelijke, heldere en enerverende welsprekendheid, en hij kon zijn gedachten in passende woorden inkleden. Ook als hij voor vorsten en koningen stond, geraakte hij niet in verlegenheid. Hij sprak ook vloeiend diverse talen, namelijk - buiten zijn moedertaal - Spaans, Portugees, Frans, Iers en vooral Engels. Niet in scholen en door onderricht, doch door de omgang met deze volkeren had hij zich hun talen eigen gemaakt. Ook op latere leeftijd stonden hem al zijn geestelijke krachten in jeugdige frisheid ter beschikking. Zijn geheugen verliet hem niet, en hij kon zich de onbetekenendste dingen uit de verre jeugdtijd herinneren. Zo was de genade Gods in het lijfelijke en geestelijke met hem tot aan zijn einde!

10. De zeeheld sterft als christen

In de oorlog die in het jaar 1673 tussen Spanje en Frankrijk was uitgebroken, had de laatste de Sicilianen ter verontwaardiging tegen de Spaanse heerschappij opgezet. Daarop riepen de ter zee onmachtige Spanjaarden hun oude vijand, de vrije Nederlanden, om hulp aan, en verzochten admiraal De Ruyter om met een vloot de Siciliaanse kust in de gaten te houden. De admiraal hield de door de Staten-Generaal ingewilligde achttien schepen voor te zwak om met de Fransen te vechten, doch stemde toch, toen zijn voorstellingen niet hielpen, in met de uitzending, met de woorden: “De heren hebben mij te bevelen. En waar de Staten-Generaal de vlaggen van het land wagen, daar waag ik ook mijn leven.” Toen de tijd der afvaart naderbij kwam, leed hij achtereenvolgens aan hevige kiespijn, aan koliek en steenpijn. Vrienden rieden hem aan, de overgenomen opdracht terug te geven, doch hij, die zichzelf nooit ontzag, sprak: “Ik zal de vaart ondernemen, ook al moet men mij het schip opdragen.” Hij kwam er ook weer bovenop. Doch het afscheid was zwaar, omdat hij het zekere vermoeden had, dat het het laatste was. Tegen een van zijn nauwste vertrouwelingen zei hij: “Mijn vriend, ik zeg je vaarwel, doch niet slechts vaarwel, doch vaarwel voor altijd, want ik zal wel niet weeromkeren, want ik voel dat ik op deze tocht zal vallen.”

Op tweeëntwintig augustus 1675 stak hij van Hellevoetsluis in zee, en wierp op zestien september aan de kade van Cádiz het anker uit, doch pas in januari van het jaar daarop kwam het tussen hem en de Fransen in de buurt van Sicilië tot een slag bij de eilanden Stromboli en Salino. De Fransen hadden meer - en zwaardere - schepen; een waarneming die bij de admiraal enige bezorgdheid veroorzaakte. Doch moedig als hij was, viel hij aan. De slag duurde van ’s morgens tien uur tot aan de avond, zonder dat een beslissend resultaat bereikt was geworden. Beide vloten beriepen zich op de zege, doch de Franse admiraal De

Quesne moest erkennen dat De Ruyter ook ditmaal had bewezen dat hij de eerste zeeman in Europa was.

In deze tijd had De Ruyter tot zijn grote vreugde de gelegenheid om een aantal Hongaarse predikanten te bevrijden, die omwille van hun evangelische geloof vervolgd en op de galeien te Napels gebracht waren. Hun lijden was vreselijk. De helft van hen ging eraan onderdoor. Het evangelische Europa was vol medegevoel, doch alle interventies van Brandenburg en Braunschweig, Zwitserland en Engeland hielpen niets. De Ruyters interventie had meer gewicht.

De admiraal had namelijk van de Staten-Generaal de opdracht gekregen, slechts zes maanden de Spanjaarden te dienen. Deze tijd liep op zijn einde, en nog was er niets doorslaggevends tegen de Fransen geschied. Alle aanbiedingen van de onderkoning, die hem een gouden ketting, ja zelfs honderdduizend gulden toezegde, waren vergeeft. De admiraal verklaarde ten stelligste: “Niet voor heel Sicilië blijf ik een dag langer dan mijn bevel strekt.” De ganse krijgsraad stemde in dit opzicht met hem in. Daarop verzocht de onderkoning in een tweede brief, dat hij op zijn minst naar Napels zou zeilen, waar vermoedelijk schriftelijke berichten van de Staten-Generaal zouden liggen. Dit verzoek willigde De Ruyter in, doch nog voordat hij daar aankwam, kwam het bericht dat daar geen brieven waren. Zo zeilde hij met zijn vloot huiswaarts, doch stuitte in de buurt van Sardinië op vijf schepen, die het lang verbeide schrijven van de stadhouder Willem van Oranje overbrachten. Daarin werden hem in geval van nood nog zes maanden toegestaan. Zo stuurde hij weer terug, en in de buurt van Napels ontving hij een schrijven van de onderkoning, waarin de vrijlating van de Hongaarse predikanten half en half was toegezegd. Doch de admiraal zag in, dat het de Spanjaarden nog niet ernst was en benutte daarom de gelegenheid, toen de onderkoning hem op de vloot begroette, tot de volgende toe-

spraak: "Uwe excellentie bewijst mij de eer mij te verwelkomen, doch welke vreugde moet ik uit de eer putten die mij wedervaart, zolang mijn broeders, de predikanten, op de galeien zitten en mishandeld worden? Wil dus uwe excellentie iets voor mij doen en de genegenheid door de daad bewijzen, mogen dan deze armen verlost worden uit hun banden." Deze woorden sprak hij met zo'n gevoelvol hart, dat hem en zijn toehoorders de tranen in de ogen sprongen. De onderkoning scheen in verlegenheid te zijn, en wendde zijn onvermogen voor dat hij over de vrijlating van de predikanten zonder bevel van zijn koning kon beschikken. Dat bedroefde de admiraal zo zeer, dat men het aan hem kon zien. Een tijdje bezon zich nu de Spanjaard; plotsklaps wendde hij zich tot De Ruyter: "Wie zou een dergelijk man, de behoeder en behouder van deze landen, iets kunnen weigeren. Ik wil ze om uwentwille bevrijden." De admiraal bedankte en gaf daarop de opdracht de arme gevangenen op te halen. Zo kwamen zij dan, de zesentwintig predikanten, gereformeerden en lutheranen, na een zwaar lijden van negen maanden, op het admiraalsschip. Het was een tranen opwekkende aanblik, toen deze getuigen der waarheid - onder wie mannen met grijze haren, bedekt met wonden en builen, uitgemergeld in kapotgescheurde kleren, die nauwelijks hun lichaam omhulden - voor de admiraal verschenen, om diep ontroerd hun dank aan hem uit te spreken. "Dank uw God", zei hij. "Ik heb slechts mijn plicht gedaan." En zinspelend op de strijd tussen gereformeerden en lutheranen, voegde hij eraan toe: "Gij hebt thans wel ingezien, dat de papisten uw gemeenzame vijanden zijn en u op gelijke wijze behandelen." "Wij zijn", antwoordde een van de gereformeerden, "onder het gemeenschappelijke kruis als broeders, ja, als één hart en één ziel geweest." De admiraal liet hen daarop gaan met de vermaning: "Ga dan heen en doe elk van u uw best, ook bij de zijnen, opdat gij, wanneer gij thuiskomst, eensgezind zijt of moogt worden. Een aangenamere dank zult gij mij niet kunnen bewijzen." Zo werden de predikanten over de schepen verdeeld

en verschenen zij na een paar dagen in nieuwe kleding. Om hen echter niet aan de gevaren van de oorlog te laten deelnemen, werden zij op Engelse en andere schepen gebracht. De meesten begaven zich naar de Nederlanden, waar zij niet moe werden om de edele christen De Ruyter te prijzen.

De vreugde over deze geslaagde bevrijding van de Hongaarse martelaren was als een laatste straal van de zinkende avondzon, die nog moest vallen in zijn leven dat tot een einde neigde.

Op tweeëntwintig april 1676 kwam het in het aangezicht van de Etna tot een tweede treffen op zee met de Fransen. De Ruyter streed moedig en omzichtig als altijd, en zeker met godsvrucht. De Spanjaarden echter lieten hem in de steek. Niettemin was de zege vrijwel verzekerd, toen op het achterdek van zijn schip, waar hij bevelen uitdeelde, een kanonskogel het merendeel van zijn linkervoet wegreet, en de rechter verwondde en brak. Verdoofd daalde de held af in het schip. Nauwelijks was hij iets bijgekomen, of hij sprak: "Genadige God, ik dank U van ganser harte, dat Gij mij in de gevaren van mijn leven zo dikwijls behoed hebt en thans kwelt. Laat deze tuchtiging dienen tot heil van mijn ziel!" Hoewel hij erg veel pijn leed, probeerde hij die toch te vergeten en brak hij meermalen uit in gebed: "Heer, behoed de vloot. Ontzie onze officieren, onze matrozen en soldaten, die voor een gering loon zo veel ongemak en lijden uitstaan. Geef hun moed en kracht, opdat wij de zege bereiken." Hij deelde nog allerlei raadgevingen uit, en zo vaak als hij de donder van het vijandelijke geschut vernam, riep hij uit: "Vat moed, mijn kinderen, vat moed; dan is de zege de uwe." De Fransen weken inderdaad. De Nederlanders achtervolgden hen tot tegen de avond. 's Morgens zag men de Franse vloot nog slechts aan de rand van de horizon. De Ruyter kon het bericht aan de Staten-Generaal over de slag nog op zesentwintig april ondertekenen. Het was zijn laatste. Op de eerste dag leed hij veel pijn, doch in de daarop volgende nacht werd het minder, en

er trad geen koorts op. Toen de arts de dag daarna zijn wond uitwaste en de getroffen delen met brandewijn aanraakte, leed hij hevige pijn, doch die verdroeg hij met geduld. Zijn scheepsprediker Westhovius betuigde hem zijn innige deelname. "Aan dit erbarmelijke lichaam", zei de admiraal, "is mij weinig gelegen, als mijn ziel maar behouden blijft. En mijn pijn is niets vergeleken bij die, welke de onschuldige Heiland heeft geleden, om ons allen te verlossen." Met liefdevolle deelname zorgde hij nog voor de gewonde matrozen. Kwam de vloot hem in gedachten, dan kon hij uitroepen: "Ach, dat ik hier zo moet liggen en voor de dienst aan het vaderland niets meer kan doen!" Doch spoedig bande hij al deze gedachten uit zijn geest en keerde zich met zijn ziel nog slechts naar de eeuwigheid. De bijbelspreuken die hij in zijn gezonde dagen met name prachtig had gevonden, herinnerde hij zich thans en hij herhaalde ze dikwijls (uit Psalmen 119 en 42). "Het is mij lief, dat Gij mij gedeemoedigd hebt, opdat ik Uw rechten leer." En: "Wat bedroeft gij mij, mijn ziel, en waarom zijt ge zo onrustig in mij? Vertrouw op God, want ik zal hem nog danken dat hij de hulp van mijn aangezicht is." "Mijn God, in mij is mijn ziel bedroefd. Daarom denk ik aan U." "Uw rivieren ruisen zo, dat hier een diepte en daar een diepte bruist. Al uw waterbaren en golven gaan over mij heen."[8] Over zijn huiselijke aangelegenheden sprak hij geen enkel woord, en toen een van de omstanders opperde, of het niet wenselijk was om zijn echtgenote of zijn andere naaste verwanten in zijn ziekte erbij te roepen, antwoordde hij: "Ik ben op de weg waarop God mij geroepen heeft. Wil Hij mij op deze uit dit leven tot zich roepen, dan ben ik daartoe bereid. Mijn lieve vrouw en mijn kinderen zouden mij door hun bedroefdheid wellicht de dood nog verzwaren, want zij zouden mij slechts met bittere tranen kunnen aanzien. Ik hoop hen echter in de eeuwige vreugde weer te zien."

[8] Een kennelijk vrije weergave van Psalmen, 42: 7a.

Had men in de eerste dagen nog hoop op zijn genezing, zo verdween deze spoedig volledig. Door de wondkoorts zonken de krachten van de geest spoedig weg. Men bemerkte reeds de tekenen van de naderende dood. Had de grote zeeheld voor de aanvang van ieder gevecht zich op de dood voorbereid, zo zag hij ook nu de dood stevig in het aangezicht. Met gevouwen handen zuchtte hij om verlossing: "God, Gij zijt mijn God. Vroeg zoek ik U. Mijn ziel dorst naar U. Mijn vlees verlangt naar U in een droog en dor land, waar geen water is." (Psalmen, 63). Tegen de middag begon het spreken hem zwaar te vallen, en hij verzocht zijn zielszorger om voor hem om verlossing te bidden. Tegen de avond kon hij niet meer spreken, doch aan zijn zuchten merkte Westhovius, dat hij wederom een gebed wenste. Dat deed hij en toen trad de doodsstrijd in. Op negenentwintig april, 's avonds tussen negen en tien uur, blies de grijze zeeheld als een zalig christen zijn geest uit. Innig bewogen stonden de bevelhebbers van de vloot rond het sterfbed aan boord van zijn schip de 'Eendracht', in de Baai van Saragossa.

Het lijk werd gebalsemd en in de kajuit van het admiraalsschip in een kist opgebaard, om in het vaderland zijn laatste rustplaats te vinden.

Toen het bericht van De Ruyters dood in de Nederlanden aankwam, was het land met algehele rouw vervuld. Deze kreeg een nieuwe gelegenheid om zich uit te drukken, toen het lijk van de geliefde admiraal in februari van het jaar daarop in het vaderland aankwam en op achttien maart kon worden begraven. Ons ontheft de lezer wel van de opgave om over deze grootse begrafenisviering te vertellen, of over het kostbare gedenkteken dat zijn dankbare vaderland voor hem in de Nieuwe Kerk te Amsterdam heeft opgericht, en buigt zich liever met ons in aanbidding voor de Heer onze God, die deze man zo wonderbaarlijk geleid heeft, zo hoog verheven, zo bescheiden gehou-

den, zo rijk begenadigd, zo zalig voleindigd, en ons daardoor een lichtend voorbeeld van een christelijk strijder en evangelisch veldheer heeft gegeven.

Alleen de Heer zij de eer! Amen.

